

Borzsák István:

DRAGMA IV.

Johann Wolfgang Goethe és Lucius Quinctius Cincinnatus

„Warte nur, balde ruhest du auch”
„te is nemsokára nyugszol, ne félj...”

„Warte nur, balde ruhe ich auch”
„én is nemsokára nyugszom, ne félj...”

Hét év előtt, az első Digma előszavában Goethe. Hét év után, a negyedik Digma ajánlásában és előszavában ismét Goethe. Akkor az elmélet pontosságával. Az elődök, az antikvitas megszerzett örökségéről. Most a veszteség fájdalomával. Az eltávozott kedveshez szóló megrendült búcsúról. Meg még valamiről. A részletről és az egészről. A részlet gyűjtéséről és fürkészeséről, az élet titkának kereséséről. Hogy megtalálhassa és megőrizhesse benne az egészt és önmagát.

Csak hogy a negyedik kötet Goethe-ajánlásában valami líraian, rezignáltan fájdalmas-megrendítő „csúsztatás”. Már a megszólított sem azonos. Az eredeti szövegben az elnyugvó világban a megnyugvó vándor. A „csúsztatott” szövegben az elnyugvó világban az eltávozott kedves. És megváltozik a személyes névmás. Második személyből (du) első személlyé (ich) lesz. Érzékeltethető lenne az egyszérien végérvényes két német sor hűtlenül gyönyörű magyar változatában is. Tóth Árpád szép magyarításában. Te – én, nyugszol – nyugszom. Lenne, de nem lehet. Csak egyszer szabadott. E kötet ajánlásában. E kötet ajánlásának lelkiállapotában. Németül. (Aki észreveszi, vessen magára. Aki nem veszi észre, az is. Már mint vessen magára.)

De ezzel Goethének még nincs vége. A nyolcsoros nyugtalanul nyugodt remek, a Vándor éji dala után megszólal a huszonhárom szakaszos nyugodtan nyugtalan remek, a Marienbadi elégia is.

Ezen is rajta a veszteség fájdalma. Még is lendül az elvesztéstől a megnyerés, a fájdalomtól a munka, a biztosan lesújtott megrendüléstől az esetleg elérhető megnyugvás felé. Persze a szakmában és a szakmában rejlő európai humanista tradícióban való megnyerésről, munkáról, megnyugvásról lehet szó. A szellemi alkotó ember mindig veszélyeztetett-fenyegetett, újra és újra kivivandó megnyugvásáról. E kivívást közelíti a kései Goethe-remek, az ide hívott Elégia. A részlet és az egész viszonyának régi szakmai-módszertani dilemmájává emelve. Idézi is az utolsó előtti szakaszt: „Betrachtet, forschet, die Einzelheiten sammelt”, azaz Szabó Lőrinc fordításában: „Tanuljatok, a részt fürkésze, gyűjtve...” Hogy az utolsó szakasz valljon a Minden és önmaga elvesztéséről. De hozzátehesse a kései magyarázat: a költő megszenvedett, de alkotott tovább. A zárt vallomást tovább nyitni a jó ízlés tiltja. Ennyit mond „előszó helyett”. Ennyit érteni magyarázat helyett.

A kötet felépítése – egyébként – a ko-

rábbiakat idézi. Cicero-kommentárok, Vergilius-tanulmányok, adalékok a magyar művelődés-, nyelv- és irodalomtörténethez. Emlékezések a tudomány néhány jelesére. Főként néhány kiemelkedő kortárs magyar klasszikus filológusra. Dolgozatok a magyar latinitásról, a latin tradíció jelenlétéről a hazai nemzeti kultúrában. És a közép-pontban – a kötet gerincét képező több, mint száz lapon – Tacitus-stúdiumok. Közöttük a kötet legkorábbi írása, a Germania történeti forrásként való értelmezhetőségéről. Egykori szemináriumi dolgozat. '34-ből. A szerző húszéves korából. És közöttük az '56-os, pályakép értékű nagyelőadás – a „hallgatag” mester történelmi, irodalmi, erkölcsi és „politikai” hagyatékáról. A kötet legkorábbi eredetű írása után a kötet legkalandosabb sorsú írása. Számomra – teljesen önkényes módon – három dolgozat lett a legfontosabb. A Cincinnatus, „előélete”. A Titus és Bereniké. És az előbbieken már említett Tacitus. Mindegyik más-más szempontból. Apró filológiai mesterelemzés. Pompás filológiai stílusjáték pompás filológiai kommentárjátéka. És a filológia, a szövegértelmezés és magyarázat filozófiává, életértelmezéssé és magyarázattá emelkedése. Szakszerű taglalásra nem vállalkozhatom. De néhány konzekvencia vagy inkább csak asszociáció megfogalmazására igen. Nem egyenként, hanem együttesen, amit a három mintadarab – és mögötte az egész kötet – megidéz.

Először a három mintadarab és az egész kötet megidézte világirodalmi és magyar irodalmi konzekvenciák vagy inkább csak asszociációk tömegéről. Csupán néhány példa erejéig.

A Cincinnatus-dolgozat és a magyar latinitásról szóló egyik írás Livius- emlékeket idéz. Úgy is fogalmazhatnék, évtizedek óta elhanyagolt Livius-olvasmányokra kényszerít. Meg arra, ami Livius mögött a világirodalomban és a magyar irodalomban lehet. Csak két villanás. Liviusból Lucretia Shakespeare-hez, de a magyar Shakespeare-fordításokhoz is vezet. Ahogy Coriolanus is. Igen, a nagy mester elbeszélő költeményéről van szó. The Rape of Lucrece. Lucretia meggyalázása. Kálnoki László fordításában. És igen, a nagy mester tragédiájáról van szó. Coriolanus. Petőfi Sándor fordításában.

Vagyis a klasszikus római történetírás, az Erzsébet-kori angol virágzás, a Petőfi-Arany fémjelezte magyar fénykor egyetlen ponton összekapcsolódik.

És még mindig Livius. A római Magyar Akadémián tartott '97-es előadás foglalja össze. Róma „jelenléte” a magyar irodalomban. Min is nevelődtünk – Liviusból – egykori magyar gimnazisták? Itt olvasom – Cincinnatus, Lucretia és Coriolanus mellett – a Horatiusokat és Curiatiusokat. Világirodalmi és magyar irodalmi konzekvenciákról és asszociációkról van szó. Ezért idézek egy félíg feledett, nekem nagyon fontos világirodalmi konzekvenciát. Még hozzá az újlatin irodalmak egyik virágkorából, a francia „nagy századból”. Corneille dramaturgiai-etikai remekét, a Horatiust. Livius történetének kései átértelmezését. A kötelesség és szenvedély ellentéte jegyében. Ahol a kötelességet emberség, a szenvedélyt mérséklet ellentételezi. És mindez a „három egység” legfeszesebb kompozíciójában robbantatik fel és vezetetik le.

Vagy kilépve Liviusból. A Titus és Bereniké, a pompás filológiai stílusjáték pompás filológiai kommentárjátéka idézi meg. Ugyancsak a francia „nagy századból”. Racine lírai-drámai remeke, a Berenice. Róma császára és Palesztina királynője szerelme. Amit a lobbanó szenvedély a tragédia határára sodor. Amit a kényszerű lemondás az elegia szintjére emel. Lira és dráma találkozása-ötvtöze a „nagy század” egyik költői magaslati pontján.

A végtelenségig nem folytathatom. Csak még két villanás a negyedik Dragma világ-

irodalmi és magyar irodalmi utalásaiból. Egy-egy odavetett megjegyzés a klasszikus filológus elemzéseiben. Az odavetett megjegyzés mögött távlatok. Lehetetlen mindegyiknek utána menni.

Le roi s'amuse – mondja Sir Ronald Syme, a nagy klasszikus filológus tréfájáról, a Titus et Berenice című apokrif „Tacitustörédekről”. Ugye beugrik Hugo drámája (A király mulat)? Mögötte a francia és a magyar romantika. No meg – természetesen – Verdi Rigolettoja is.

Utoljára egy megrendült utalás az előszóból. Az a bizonyos „iter tenebricosum, – illuc, unde negant redire quemquam”. És mögötte a dán királyfi monológia Helsingörben. Az a bizonyos „The undiscover'd country, from whose bourn/ No traveller returns...” És Arany – számomra szakrális – magyar szövegében az a bizonyos „nem ismert tartomány,/ Melyből nem tér meg utazó...”. Csak mellékesen jegyzem meg. Arany szövege 1867-ben jelenik meg. Amikor „titoknok” az Akadémián. A nemrég felépült neoreneszánsz palotában.

Másodszor a három mintadarab és az egész kötet megidézte kulturális összefüggésről és eruditív szituációról. A legegységesebben a Titus és Berenike tanúskodik róla. Sir Ronald Syme, a „kimeríthetetlen gazdagságú” Tacitus-monográfia szerzője csinál egy „nagyon is komoly” filológiai tréfát. Előállítja a Titus et Berenice című apokrif „Tacitus-törédeket”. Tacitus történeti dimenzióiban, nyelvi stílusában, írói szemléletében. Azaz történetirői és művészi világának optimális megközelítésében. Ráadásul a kommentárokkal, a teljes jegyzetapparátussal együtt. Alföldy Géza a kiadatlan kéziratot átadja Borzsák Istvánnak. Ő pedig majd egy ives mesterértekezést ír róla '96-ban, az Antik Tanulmányokban. Valóban a pompás filológiai stílusjáték pompás filológiai kommentárjátéka. Ám itt edemes megállni egy pillanatra. Játék? Igen. Nagyon is komoly játék? Igen. De mi van mögötte? Ki tud így, kik tudnak így játszani? Akik pontosan, szinte könyv nélkül tudják az anyagot. Létük természetes közegeként. Nemcsak a tartalmát, hanem annak minden rétegét is. Nemcsak a nyelvezetét, de annak minden színét is. Nemcsak a szel-

lemét, ám annak minden árnyalatát is. Minden látványos erőlködés nélkül. A teljes birtoklás biztonságában. Csak ez lehet a tudós játék alapja. Távoli a párhuzam, mégis leirom. Ahogy Karinthy tudta a magyar irodalmat. Újraírta a Nyugat egész költészetét – játékosan pontos paródiában. Átírta Az ember tragédiáját – játékosan együgyű travesztiában.

Harmadszor a három mintadarab és az egész kötet megidézte etikai tanításról és történelmi rezonanciáról. Legegységesebben a Tacitus tanúskodik róla. Az '56 tavaszán tartott előadás. És ahogy az akkor hallgatói hangulatára hatott. És ahogy az akkor szerzője sorsára hatott. Nagyívű pályakép. Az egész történetirői-művészi életműről. Eljut egy érdekes párhuzamhoz. Mintegy végső összegzésként. Két leírás és arckép. Vitellius a Historiae második könyvéből. Germanicus az Annales első könyvéből. Az első – „mohó vágyában” rögtönzött örömművelésben gyönyörködött a győztes csatája okozta halottak szörnyű látványában. A másodikban „felébredt a vágy”, hogy fényes haditettei után az elesetteknek megadja a végtisztességet. Az embertelen, hatalombitorló szoldateszka és az emberies, római imperator ellentéte. Mögötte tanítás a virtus-ról, humanitas-ról, pietas-ról és a disciplina mibenlétéről. Etikai, de nem politikai tanítás. Csakhogy az előadás '56 tavaszán hangzik el. Az etikai tanítás a hallgatókban nemcsak etikai, hanem politikai visszhangot is ébreszt. A mű, a filológiai mű is önálló életet él. Szerzője általános szándékát „felülírva” az egyedi történeti szituációban. A hallottakba mindenki behelyettesíti saját indulatait, saját tapasztalatait. A történelmi-etikai tanítás történelmi-politikai tanítássá lesz. És az újra berendezkedő hatalom „felülírja” a szerző sorsát. Egy második száműzetés formájában.

Eddig a három mintadarab néhány konzekvenciája és az általuk felkelthetett asszociációk változatai. De miért mindezekben és mindezek fölött Goethe és Cincinnatus?

Goethe három okból. Először: e kötet összeállításakor a megnyugvás keresése miatt. Másodszor: e kötet összeállításakor önmaga újra megtalálása miatt. Harmadszor: az egész életműben a rész és egész

egysége miatt. Ami nem egyszerűen tudományos módszertan. De bonyolultan tudományos erkölcsstan is. Ahogy a rész felépti az egész ismeretét. Ahogy az egész megadja a rész hitelét.

Cincinnatus is három okból. Először: az egész életműben a római hagyomány elevenen tartása miatt. Másodsor: az egész életműben az alakjában rejlő erkölcsi tanítás miatt. Harmadsor: az egész életműben az áldozatvállalás és lemondás példázata miatt. Ahogy az áldozatvállalás előkészíti a lemondást. Ahogy a lemondás megemeli az áldozatvállalást.

Ide, Cincinnatushoz vezet el a magyar művelődésben tovább élő Livius-hagyomány folytonosságát is:

„Így élhetett és hathatott Livius lelkesítő történeteivel iskoláinkban és az iskolákon kívül. Számtalan nemzedék nevelődött a Horatiusok és Curiatiusok, Lucretia és Verginia, Coriolanus és Camillus történetének, Curtius és Decius Mus önfeláldozásának olvasása közben, – még a miénk is. Vagy Cincinnatus példáját említsük?”

Poszler György

Ormos Mária:

EGY MAGYAR MÉDIAVEZÉR: KOZMA MIKLÓS.

Pokoljárás a médiában és a politikában (1919–1941)

Ormos Mária történészi érdeklődése sajátosan alakult. Első könyve, amely 1964-ben jelent meg, az 1924-es magyar államkölcsön megszerzésével foglalkozott. Ezt követően elsősorban a modern európai történelem, ezen belül pedig az 1918 utáni francia külpolitika érdekelte. 1983-as nagysikerű könyvében, amelyet az 1919-es osztrák és az 1920-as magyar békeszerződésről írt, e kétféle tematika és kétféle látásmód szempontjait egyesítette. Az 1980-as évek közepétől-végétől magyar és egyetemes történeti témák egyaránt vonzották. Ezt különböző részkérdések monografikus jellegű feldolgozása és szintézisek készítése egyaránt jelezte. A két világháború közötti Magyarországról készített tankönyve (*Magyarország a két világháború korában 1914–1945*) és a nemzetközi kapcsolatok 1814 és 1945 közötti történetéről – Majoros Istvánnal együtt – írott munkája (*Európa a nemzetközi küzdőtéren*) egyaránt 1998-ban jelent meg. Érdeklődése ezt követően ismét résztemák, illetve a levéltári kutatás felé fordult. Ennek eredménye a Kozma Miklósról írott biográfiája, amely tavaly ősszel jelent meg.

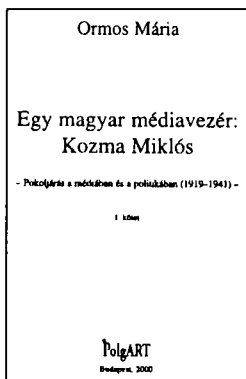
Kozma Miklós neve nem ismeretlen a XX. századi magyar történelem iránt érdeklődők számára. Sokan tudják róla, hogy

az 1920-as évek elején Gömbös Gyula jobboldali radikális fajvédő csoportjához tartozott, hogy a későbbiekben ő építette ki a Magyar Távirati Irodát és irányította a Rádió munkáját, hogy 1935-től 1937-ig belügyminiszter, majd 1940-41-ben Kárpátalja kormányzói biztosa volt. A történészek számára ezen kívül azért is ismert személyiség, mert irathagyatéka – naplói, feljegyzései, levelei stb. – a kor legbecsebb források között tartozik. Grafomán hajlamának köszönhetően sok-sok olyan intimitást is tudunk a Horthy-korról, amelyet sem a minisztertanácsi jegyzőkönyvek, sem más kormányzati források nem őriztek meg. Ez a gazdag anyag egyenesen kínálta magát feldolgozásra, s szinte csoda, hogy erre mostanáig senki sem vállalkozott.

A két kötetes munka 11 kronológiai sorrendben felépített fejezetből áll. Az első – a klasszikus biográfia szabályainak megfelelően – a családi háttérrel és a gyermek szocializációját mutatja be. Ebből kiderül, hogy Kozma Miklós szerelemgyermekként született. Édesanyjának első férje után eleinte ezért nem is Kozma, hanem Lázár Miklósnak hívták. A valódi apa, Kozma Ferenc, aki Nagyváradon állomásozó katonatisztként került kapcsolatba az akkor

már férjezett Nyíry Erzsébettel, csak később adta nevét fiának. Akkor, amikor a „mama” első házassága már felbomlott, s a „papa” őt is magához vehette.

Kozma Miklós iskoláiról és ifjúságáról sajnos oly kevés forrás maradt meg, illetve került elő, hogy a születés romantikus bonyodalmainak tisztázása után szinte rögtön az 1918–1919-es – akkor 34 éves – ellenforradalmár portréja következik. Az ifjú százados politikai karrierje a MOVE országos szervezésével kezdődött 1919 januárjában, és Szegeden folytatódott 1919 nyarán, az ottani ellenforradalmi kormány hadügyminisztériumának hírszerzési és propagandafeladatainak a kidolgozásával és irányításával. Gömbös után itt és ekkor ismeri meg Horthy Miklóst s a vezető politikusok közül Teleki Pált. Pályájának további alakulásához ezek a kapcsolatok igen jelentős mértékben hozzájárultak.

A részben vázlatos első fejezet után részletesen kidolgozott és körültekintően dokumentált fejezetek következnek az 1919 utáni felnőtt s a katonatiszti pályát politikusra cserélő Kozmáról. Az 1920 és 1922 közötti időszakban a Magyar Távirati Iroda irányítása kötötte le energiáit. Gyorsan megértette, hogy a hírszolgálat és a propaganda nem maradhat meg az írott szó birodalmában. Ezért már 1921-ben megszervezte a Telefonhírmondót, amelynek égisze alatt az 1925-ben induló rádiózást Magyarországon kifejlesztették. 1925-ben ugyancsak ő szervezte meg a Magyar Film Irodát.

Az ily módon lassan médiavezérré váló Kozma – tudjuk meg a következő fejezetből – a politikában is rugalmas volt. Érzékelve az új időköt 1923-ban Bethlen oldalára állt, aki nemcsak mint politikus, hanem mint személyiség is lenyűgözte. Bár Bajcsy-Zsilinszkyvel, aki egyébként szintén a maga külön útját járta, megmaradt a jó kapcsolata, Gömbössel és Eckhardttal a húszas évek végéig alig érintkezett. Szociális érzékenysége és a „szegediekre” jellemző purifikátori hajlam azonban megmaradt benne. 1928 nyarán, amikor szabadságát külföldön töltve Kanadába igyekvő magyar kivándorlókkal akadt össze, szegyetleneknek és megbocsáthatatlan bűnnek nevezte, hogy „a magyar határ nem tud eltartani minden magyart” (I/162.). Elégedetlenkedett a panamák, „a sok megalkuvás” és a „zsidóbarátság” miatt is. Az államférfi, akire Magyarországnak szüksége van, mindenesetre Bethlen István volt a szemében, nem pedig Gömbös Gyula.

Bár a válság alatt némileg módosult az álláspontja, Gömbös 1932-es miniszterelnöki kinevezését fenntartásokkal fogadta. Az új kormányfő vezéri hajlamai inkább taszították, mint vonzották. A földkérdés terén tett szerény lépéseket viszont kevesellte. Fönntartásai belügyministersége idején is – a hatodik fejezet szól erről – kiderültek. Ormos nem osztja azt az újabb keletű véleményt, mely szerint Gömbös tulajdonképpen nem is akart egypartit diktatúrát. Szerinte igenis akart, Kozma pedig ellenezte azt. Az ellentétek tehát kormányon belül is jelentkeztek. A kormánypárt hierarchikus tömegpárttá szervezése elleni harcot Kozma Marton Bélával, a kormánypárt főtítkárával vívta meg. Nem kétséges azonban, hogy Marton mögött, aki maga is egykori „szegedi bajtárs” volt, Gömbös Gyula állt. A „zsidókérdésben” viszont Kozma is hajlott az állampolgári jogegyenlőségnek és a magántulajdon szentségének mint liberális alapelveknek a felrűgására. Ebből következőleg helyeselte a gazdasági és médiapozíciók újraelosztását és ennek keretében a keresztény közép- és felsőrétegek különböző előnyökhöz juttatását, valamint a kevésbé vagy egyáltalán nem asszimilált ún. kiszsidók tömegétől való „megszabadulást”.

1938 nyarán és őszén, a csehszlovák

válság időszakában az ún. Rongyos Gárda szervezésével foglalkozott, amelynek – szükség esetén – diverzáns akciók végrehajtása lett volna a feladata Felvidéken és Kárpátalján. Bár erre nem került sor, az 1939 elején hivatalba lépő új miniszterelnök, Teleki Pál bizalmának köszönhetően Kozma továbbra is az események sűrűjében maradt. Az elért revíziós sikerek és Teleki személyes hatására nemcsak abban kezdett hinni, hogy az ún. Szent István-i gondolat a visszatért területek nemzetiségei számára is vonzóvá teheti a magyar vezetést, hanem abban is, hogy Magyarországnak az egész Kárpát-medencére, sőt, a Balkán egy részére is kiterjedő „imperialista” missziója van. Tévedését részben menti, s erről kárpátaljai kormányzói biztosként is tanúságot tett, hogy a Szent István-i gondolat toleráns szellemét komolyan vette. Mint új hivatalának elfoglalásakor kinyilatkoztatta: „A rutén néppel rövid időn belül anyanyelvén fogok beszélni, ugyanezt megkívánom a tisztviselőkartól is...” (II/727.). A Szent István-i gondolat persze ez esetben sem vonatkozott a zsidókra. Annak a 17–18 ezer kárpátaljai és részben menekült zsidónak a kitelepítését, akiknek a többsége azután Kamenyec Podolszkij térségében a németek áldozatává vált, maga is helyeselte. Hangsúlyozni kell azonban, hogy – mint a szerző bizonyítja – Kozma a kitelepítést helyeselte, s nem az augusztus végi mézszárlást, amelyről nem volt előzetes tudomása. A gyilkosság, melynek akarva-akaratlanul maga is részesévé vált, mindenesetre így is megvi-

selte, s nem lehetetlen, hogy az 1941. november 2-i, halállal végződő szívinfarktusához is nagymértékben hozzájárult.

Ki volt hát Kozma Miklós és hol a helye a magyar történelemben? A szerző szerint egyik legfontosabb jellemzője a „makacs színvonaligény” volt, amelyhez „rendkívüli simulékonyosság”, vagyis opportunizmus társult. Szobrot nyilvánvalóan nem kell neki állítani, s utcát sem elnevezni róla. Ugyanakkor a fasiszta-nemzetiszocialista típusú jobboldali radikális magyar politikusok karanténjába is méltánytalanság lenne bezárni. „... a jó és a rossz – összegzi véleményét a szerző hősére gondolva –, az ésszerűség és az álmodozás, a tehetség és a katasztrofális tévedés, sőt, a tisztesség és a becstelenség is megfér ugyanabban az emberben”, éspedig akkor is, „ha csak korának átlagembere, és akkor is, ha annak kimagasló politikai vagy szellemi képviselője”. Kozma Miklós élete és működése – és még milyen sokaké válságokkal és fordulatokkal teli múlt századi történelmünkben! – valóban ezt példázza.

Ormos Mária nemcsak jó szemű kutató, hanem rutinos szerkesztő és jó stilisztá is. Az érdekes téma mellett ez is közrejátszott abban, hogy a recenzens figyelme egyszer sem lankadt el a terjedelmes művet olvasva. Ez reményt ad arra, hogy a hivatalból érdeklődő szakmabeliek mellett a szélesebb értelemben vett olvasóközönség is fel fogja fedezni magának „a kétkötetes Kozmát”. (*PolgART, 2000, 800 o.*)

Romsics Ignác

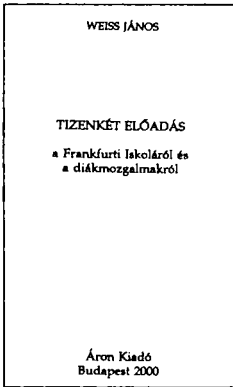
Weiss János:

TIZENKÉT ELŐADÁS A FRANKFURTI ISKOLÁRÓL ÉS A DIÁKMOZGALMAKRÓL

Az előadászövegek közlése a filozófia történetében, ismeretesen, gazdag hagyományokra tekinthet vissza. A hatalmas hegeli életműből például – a filozófiatörténetben jártasak tisztában vannak vele – voltaképp mindössze négy kötet származik közvetlenül magától Hegeltől: a szellemfilo-

zófiai rendszert részletező kötet sorozat darabjai valójában előadásainak halála után kiadott gyűjteményei. Ami azonban a múltban bevett gyakorlat volt, az ma némi képp idegenül ható és tudatos archaizálásnak tűnő kísérletnek látszik. Egyetemi előadások magnóra vett szövegét legép-

tetni, megszerkesztve kötetté formálni és szélesebb közönség számára hozzáférhetővé tenni? Manapság inkább különféle távoktatási kísérletekről, internetes egyetemekről, vidéki egyetemi előadóterembe leküldött videokazettákról hallunk – ilyesmiről azonban nemigen.

A vállalkozás ráadásul nem is veszélyek nélkül való. Előadást tartani és könyvet írni: különböző tevékenységek, eltérő lehetőségekkel és követelményekkel. Az előadás élőbeszédének közvetlensége írásban könnyen pongyolasággá hat, didaktikus ismétlésekre épülő előadásmódja locskaságnak tűnik, hangsúlyozott ismeretterjesztő célzata pedig fölszínességnek látszik. Szögezzük le mindjárt előljáróban: Weiss János könyve örvendetesen elkerüli mindezeket a veszélyeket. A pécsi egyetem fiatal, németes orientációjú filozófusprofesszora, néhány évvel ezelőtti egyetemi előadás-sorozatát közzétéve, kitűnő könyvet tett elénk: olyat, amelyik semmiképpen sem méltatlan korábbi köteteihez – Adorno-monográfiájához, a Frankfurti Iskolával foglalkozó tanulmányainak vagy a német romantikával foglalkozó esszéinek gyűjteményéhez.

Hogyan hatott a hatvanas évek elején meginduló és hatvannyolcban radikalizálódó német diákmozgalmakra a kritikai társadalomelmélet huszadik századi híres műhelye, a Frankfurti Iskola? Az előadás-sorozat tanúsága szerint háromféleképpen is: a német egyetemi kritikáját, a későkapitalista társadalom kritikáját, illetve a privátszféra és az intimkapcsolatok átala-

kításának igényét megfogalmazó gondolataival egyaránt. Az elemzés középpontjában ilyenformán a frankfurtiak megfelelő művei állnak: az egyetemenkritikára vonatkozóan Adorno kisebb írásai és Habermas Megismerés és érdek-e, a társadalomkritikai vonulat tekintetében Horkheimer és Adorno híres könyve, A felvilágosodás dialektikája, illetve Marcuse fő műve, Az egydimenziós ember, a személyes kapcsolatok megújítását meghirdető művek közül pedig Fromm esszéje, A szeretet művészete és az Autoritát und Familie kötet tanulmányai. A kötet valódi főszereplői azonban nem a Frankfurti Iskola híres gondolkodói (Horkheimertől Habermasig) és nem a diákmozgalmak ismert vezérei (Rudi Dutschkétől Daniel Cohn-Benditig).

Az igazi főszereplő egy nálunk teljesen ismeretlen és a német politikai-szellemi hagyományban sem számon tartott diákvézer-gondolkodó: *Hans-Jürgen Krahl*. Mint az előadás-sorozat gondolatmenetéből kiderül: a hatvannyolcas események kulcsfigurája volt ez az akkor mindössze 24 éves és alig 26 évesen autóbalesetben elhunyt fiatalember. Nem futhatta ki magát, életművet nem alkothattott: írásainak posztumusz kiadott vékonyka gyűjteménye rövid feljegyzéseket, egyetemi dolgozatokat és szemináriumi előadásokat tartalmaz csupán. A diákság teoretikusan legfölkészültebb vezetőjeként azonban annak idején meghatározó szerepet játszott: ahogy egy kései visszaemlékezés meséli, föllépésével olyan hatást keltett, mintha maga a fiatal Lukács György jelent volna meg a diákmozgalmak színpadán. Nem kisebb volt a teoretikus ambíciója, mint hogy a diákmozgalmak elméleti bázisát képező frankfurti kritikai társadalomelméletet újraalapozza: visszavezesse annak eszmei gyökereihez, a húszas évek kritikai marxizmusához, Lukács és Korsch munkásságához.

Weiss érdekesen mesél, szellemesen magyaráz, és invenciózusan elemez. Mindenképpen kiemelésre érdemes eljárásának két szembeötlő motívuma: hogy teoretikus szövegek mellett *szépirodalmi alkotásokat is vizsgálátába von*, illetve hogy a *művek elemzését a belőlük vett néhány mondatos idézetből bontja ki*. Egyfelől tehát érdeklődése nem csupán a filozófiai-ideológiai művekre terjed ki: irodalmi mű-

vekre is. Következésképpen számot vet vele, hogy a közgondolkodást nem csupán a par excellence elméleti teljesítmények befolyásolják: legalább annyira a szépirodalom termékei is. A fölillantott drámák, regények, novellák és versek itt természetesen nem esztétikai elemzés tárgyai: éppen ez a közgondolkodást befolyásoló mondanivalójuk áll a középpontban. Így lesz, például, Peter Weiss drámája a múlt jogi földolgozásában mutatkozó nehézségek tükré, Günter Grass regénye a generációs tapasztalatok sajátzerűségének rajza, Thomas Bernhard novellája a kulturális homogenizáció autoritásokat aláásó szerepének ábrázolása, vagy Hans Magnus Enzensberger verse a tudatipar integrációs hatásának megjelenítése. Másfelől az előadó-szerzőnek láthatóan kiváló érzéke van hozzá, hogy a részben megmutassa az egészet: a kiválasztott mű rövid pár mondatos idézete alapján villantsa föl a műegész problémáit. Így, rövid idézetek nyomán kapunk alapos képet például Heidegger híres-hírheft rektori beszédéről vagy Marcuse fő művéről. Az eljárás azonban nyilvánvalóan Horkheimer és Adorno említett nagy könyvének elemzése során éri el a legmeggyőzőbb eredményeit. Tudvalévően, terjedelmes és nehéz, bonyolult szerkezetű és helyenként kifejezetten homályos gondolatmeneteket görgető munka ez: röviden és egyszerűen nem könnyű tehát szólni róla. Az előadó az első két mondatát olvassa föl, és bravúros megoldással, ebből a két mondatból bontja ki az átfogóbb összefüggéseket és a hatástörténeti motívumokat is számba vevő elemzését.

Mivel az elemzés tárgya a német Frankfurter Iskola hatása a német diákmozgalmakra, a könyvben, tudatos választás nyomán, csak a német 1968-ról esik szó. Az események értelmezésének középpontjában sajátképpen *német összefüggések* állnak – a náci múlt megnyugtató földolgozásának elmaradásától a demokratikus hagyományok gyöngeségéig. Hogy abban az évben az Egyesült Államoktól Franciaországig a fejlett Nyugat számos országában megélnék és radikalizálódtak a diákmozgalmak, arra a gondolatmenet alig néhány utalást tesz csupán. Az 1998 tavaszán, az egykori események harmincadik évfordulóján tartott előadás-sorozat a német múlt lezárt, és a közvetlen aktualitást immár nélkülöző fejezetéről beszélt. Nos, mire az előadás-sorozat 2000 végén könyv formájában napvilágot látott, a benne tárgyalt probléma újra meglepő aktualitást nyert. Az évezred ugyanis váratlanul az antikapitalista radikalizmus föléledésével búcsúzott el tőlünk: Seattle-től és Prágától megint az utcán vannak a kortársi világhallgat érszakos bírálói. A diadalmas későkapitalizmus, három szöndes évtized után, úgy tűnik, ismét hangos ellenzőkre talál: immár nem csupán balról, hanem – a hagyományföltő nacionalisták személyében – jobbról és – a posztmodern ökológusok személyében – „előlről” egyaránt. Mindez, bizonyosak vagyunk benne, Weiss János könyvének is sajátos, nem várt aktualitást kölcsönöz. (Aron Kiadó, Budapest, 2000. 161 o.)

Percz László

NYELVI KONTAKTUS KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN

A *Multilingua* e száma, amely egy téma köré szerveződik (Nyelvi kontaktus Kelet-Közép-Európában) nyolc hosszabb tanulmányt és hat, a szám témájához kapcsolódó, valamint kilenc egyéb szociolingvisztikai témájú könyv ismertetését tartalmazza.

Mivel a szociolingvisztika társadalmi szemléletű nyelvészet, nemcsak szűk értelemben vett szaknyelvészeti kérdésekkel

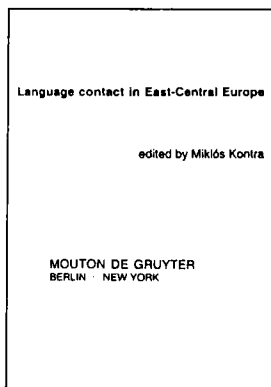
foglalkozik. A kötet tanulmányai a fő témához kapcsolódva érintik a kulturális nemzet – politikai nemzet, a nyelv – nemzet – identitás, a szabályozás, a norma, a nyelvtörvény, a kisebbségi helyzet, a nyelvi esélyegyenlőség kérdését, a nyelvészek felelősségét a nyelv- és kisebbségpolitikában és számos más témát is, így ez a kiadvány a nyelvészeken kívül nemcsak az

érintkező társadalomtudományi területek iránt érdeklődő olvasóknak, hanem mindazoknak az érdeklődésére számot tarthat, akiket foglalkoztat a közép-kelet-európai társadalmi-politikai helyzet összetettsége és ennek nyelvi-nyelvhasználati vetülete.

Mindjárt az első tanulmány, Dubravko Škiljan *From Croato-Serbian to Croatian: Croatian linguistic identity* című írása ropant izgalmas kérdést vet fel. Míg tíz évvel ezelőtt egy attitűdvizsgálat tanúsága szerint (az akkor Jugoszláviához tartozó) Horvátország horvát anyanyelvű beszélőinek zöme a horvát nyelvet a szerb-horvát egyik változataként tartotta számon, ma ugyanezen beszélők (a független horvát állam állampolgáraiként) nyelvüket a szerbtől különböző, önálló nyelvnek tartják. A szerző azt vizsgálja, hogy mi áll a horvát beszélők viszonylag rövid idő alatt bekövetkezett nyelvi attitűdváltozásának hátterében, hiszen ennek a kérdésnek a vizsgálata mind a nyelvészeti és a politikai gyakorlat, mind a szociolingvisztika és a nyelvelmélet számára tanulságos lehet. Škiljan nem ért egyet sem azzal a véleménnyel, amely szerint a horvát nyelv eleve önálló volt, csak a korábbi politikai helyzetben az elkülönülés tudata a magánszférából nem kerülhetett át a közszférába, sem azzal, hogy magyaranyvű nyelvi változások zajlottak volna le a horvátok függetlenné válása óta. A fenti véleményekkel szemben úgy véli, hogy ez a gyors attitűdváltozás elsősorban nem a nyelvi rendszer változásával függ össze, hanem kifejezetten a horvát nyelvpolitika következménye.

Milorad Radovanović *From Serbo-Croatian to Serbian* című cikke nemcsak címében, hanem tartalmában is mintegy párja Škiljan írásának, hiszen az önálló szerb nyelvi identitás kialakulását taglalja. A történeti háttér (a volt Jugoszlávia nyelvi helyzetének) bemutatása után számbaveszi a jelenlegi etnikai és nyelvi helyzetet (a többségi és kisebbségi nyelvek viszonyával, a közvetítő nyelvvel, a két- és többnyelvűséggel, valamint a nyelvpolitikával kapcsolatos kérdéseket). Ezek után egy hosszú távú nemzetközi kutatási projektum (A szláv nyelvek változása 1945–1995) keretében született saját könyve alapján feltérképezi a délszláv nyelvekre jellemző változási folyamatokat, és felvázolja a szerb nyelvvel

kapcsolatos nyelvtervezés elveit, folyamatait és következményeit. Megmutatja, hogy a szerb-horvát standard nyelv változataiként mintegy kétszáz éves közös múltat felmutató horvát és szerb nyelvváltozatnak horvát és szerb standard nyelvként való különválása nagyobb nyelvrendszerbeli változások nélkül zajlott le; az önálló szerb standard szerb nyelvként való megnevezése pedig a horvát standard kiválása után következett be.

Jiří Nekvapil *On non-self-evident relationships between language and ethnicity: How Germans do not speak German, and Czechs do not speak Czech* című írásában etnometodológiai elemző módszer segítségével harminc, 1995–96-ban felvett egyéni interjú alapján vizsgálja a nyelv és az etnikai kategória viszonyát a Cseh Köztársaságban élő, német etnikumúnak tartott beszélőkkel kapcsolatban. Az interjúalanyok zöme az 1920-as, 30-as években született, a vizsgálat anyagát az ő életrajzi elbeszélésük jelentette – tehát ez a történeti irányultságú kutatás, amely elsődlegesen nem szociolingvisztikai, hanem szociológiai és antropológiai jellegű volt, mintegy három nemzedék életét fogja át. Nekvapil az életrajzi elbeszélések elemzése alapján bemutatja, hogy (bár ma a Cseh Köztársaság területén a nyelv az etnikai kategóriához való viszonyában kategóriaalkotónak minősül) a nyelv és az etnikum viszonya az idők folyamán változott, és a különböző generációk ennek a viszonynak

különböző formáival találkoztak. A szerző az interjúkból vett érdekes konkrét példakon át mutatja meg, hogy a nyelvi és az etnikai identitás szokásosan összekötődik ugyan egymással, de az etnikai identitás elszakadhat a nyelvtől, és lehet pusztán biológiai alapú, sőt, lehet mind a nyelvtől, mind a biológiai meghatározottságtól független, a beszélő szabad akaratából választott kategória is. A többségi nyelvet beszélők intézményes és hétköznapi nyelvi diszkriminációja a kisebbségi nyelvet beszélőkkel szemben a kisebbségi nyelvet beszélők nyelvi identitásának megváltozásához vezethet. A folyamat végeredményeképpen az etnikai kisebbséghez tartozó beszélők elvesztik kisebbségi anyanyelvüket, így a továbbiakban a kisebbségi etnikumhoz való tartozásnak a kisebbségi nyelv használata már nem lehet a mutatója.

Juliet Langman és Lanstyák István *Language negotiations in Slovakia: Views from the Hungarian minority* c. cikkében a szlovákiai magyar kisebbséggel kapcsolatban kialakult mítoszokat vizsgálja (1. a magyarok nem tudnak, és nem is akarnak szlovákul beszélni; 2. a szlovákok Dél-Szlovákiában elnyomott kisebbséget alkotnak, nyelvüket az ottani (többségi) magyar nyelv veszélyezteti; 3. a magyarok nyilvános helyen nem beszélhetnek magyarul). Az első két mítosznak jelentős szerepe volt a szlovákiai nyelvpolitika kialakításában, ill. az erre épülő nyelvtörvények elfogadásában (lásd Simon és Kontra írását is), míg a harmadik a nyelvtörvény egyfajta értelmezéséből adódik. A mítoszok tehát hatóerőként működnek, miközben – a mítosz műfaji természeténél fogva – soha nem elemzik őket, és nem kérdőjelezzik meg az igazságtartalmukat sem. A szerzők célja az volt, hogy megvizsgálják az ezekkel a mítoszokkal kapcsolatban a magyar kisebbség közbeszédében megjelenő reakciókat és ezek hatását a szlovák–magyar érintkezésre, ill. konfliktusokra. A fentebb idézett szlovákiai, nyelvvel kapcsolatos mítoszok veszélyességét az mutatja, hogy a felmérés szerint nagy hatásúak, és kevesen szállnak aktívan szembe velük.

Simon Szabolcs és Kontra Miklós *Slovak linguists and Slovak language laws: An analysis of Slovak language policy* című munkájában a szlovákiai helyzet alapján

arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen a nyelvészet és a politika kapcsolata, ill. mekkora a nyelvészek felelőssége egy ország nyelvpolitikájában. A kérdés különösen aktuálisá vált a huszadik század végére, mivel a nyelvi tudatosság szerepe az etnikai konfliktusokban egyre jelentősebb szerephez jut (lásd a kötet előző írásait is). A cikk röviden elemzi a szlovák nyelvpolitikát 1989 és 1998 között, és bemutatja a szlovák nyelvészek (főként Ján Kačala) szerepét a szlovák állam kisebbségi nyelvhasználatot korlátozó nyelvpolitikájának kialakításában. Annak ellenére, hogy nyelvészek körében nemzetközi tiltakozást váltott ki, a kisebbségellenes, nyelvi diszkriminációra épülő szlovák államnyelvtörvény (1995) ma is érvényben van. A tanulmány a szlovákiai helyzet kialakulásának objektív elemzésével arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy milyen nagy a nyelvészek etikai felelőssége a politikusok közvetett vagy közvetlen befolyásolásában, és ebből következőleg a nyelvpolitika, ill. a nyelvhasználat jogi szabályozásának, a nyelvtörvényeknek a kialakításában.

Csernicsekő István és Fenyvesi Anna *The sociolinguistic stratification of Hungarian in Subcarpathia* című írásában a kárpátaljai magyar kisebbség nyelvét mutatja be. Megközelítésmódjuk és eredményeik újszerűségét az adja, hogy egy nagyobb, „A magyar nyelv szociolingvisztikája Magyarországhatárain túl” című kutatási projektum keretében egy mind ez ideig elhanyagolt szempontnak, a többnyelvűségnek a magyar nyelvhasználatra tett hatását is bekapcsolják vizsgálatukba. (Az átfogó kutatás célja egyrészt az, hogy felmérje a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek szociolingvisztikai helyzetét, másrészt hogy feltárja az ezekben a magyar közösségekben tapasztalható nyelvhasználati rétegződést.) A szerzők nagyszámú nyelvi adat alapján kimutatták, hogy egyrészt lényeges különbség van az anyaországi egynyelvű és a kisebbségi helyzetben élő többnyelvű magyarok nyelvhasználatában, másrészt hogy a kárpátaljai magyarság szociolingvisztikai szempontból nem mondható homogénnek: a rétegzettség tekintetében az iskolázottság és a lakóhely típusa a két legfontosabb szociológiai változó, míg a vizsgálat alapján

a nemek és az életkor szerinti megoszlás kisebb jelentőségűnek tűnik.

Pléh Csaba és Bodor Péter *Linguistic Superego in a normative language community and the stigmatization-hypercorrection dimension* című tanulmányában egy korábban már vizsgált problémát, a megbélyegzés (stigmatizáció) és a túlhelyesbítés (hiperkorrekciónak) kérdését helyezi érdekes új összefüggések közé, a fenti jelenségeket egy ún. metaforikus pszichológiai modell keretében magyarázva. A szerzők bemutatják, hogy a magyarra mint kis nyelvi közösségre jellemző az erős normatív kontroll, azaz a standard nyelvváltozat kizárólagos preferálása és az ettől eltérő nyelvváltozatok megbélyegzése a nyelvmuvelés által, és ez azzal a következménnyel jár, hogy a beszélők elbizonytalanodnak a nyelvi formák helyességének megítélésében. (Ezt igazolják a „Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Vizsgálat” adatai és egyéb vizsgálatok is.) Ennek következtében az elbizonytalanodott beszélő a megbélyegzett alakot akkor sem meri használni, amikor az nemcsak hogy helyénvaló, de felcserélése hibás szerkezetet eredményez. Ennek a jelenségnek, a túlhelyesbítésnek (vagy hiperkorrekciónak) a pszichológiai hátterét a szerzők abban látják, hogy egy hagyományosan hierarchikus struktúrájú társadalom nyelvi normarendszere valamiféle nyelvi superegőként beépül az egyén tudatába, és érvényesül a nyelvhasználatában is, mégpedig annál nagyobb mértékben, minél iskolázottabb a beszélő – azaz a szerzők pszichológiai magyarázati modelljükben a szexualitásra és a tekintélyre irányuló freudi megközelítésmódot terjesztik ki a nyelvhasználat társadalmi variabilitásának értelmezésére.

Sándor Klára *National feeling or responsibility: The case of the Csángó language revitalization* című sokkoló írásában azt mutatja be, hogy egy 1990-ben kezdődött iskoláztatási kísérletnek, amely a csángók magyar anyanyelvűségének feltámasztására irányult, miért kellett törvényszerűen kudarcba fulladnia mind Székelyföldön, mind Magyarországon. A „csángó mítosz” alapján, a csángók valóságos életviszonyainak, kultúrájának, a gondolkodásukat meghatározó tényezőknél az ismerete nélkül, a róluk táplált hamis

illúziók fényében, pedagógiailag előkészítetlenül és anyagilag megalapozatlanul – joggal mondhatjuk: felelőtlenül – indították el ezt a kísérletet. A kísérleti program nem vette tekintetbe azt sem, hogy – túl azon, hogy jelenleg a csángók 75%-a román egynyelvű – a csángó és a kárpát-medencei magyar nyelv ma már olyan mértékben különbözik egymástól, hogy ez komoly nehézségeket okoz a kölcsönös megértésben, és a csángó beszélők számára sem világos, hogy eltérő nyelvük, történelmük és kultúrájuk ellenére miért is tartoznának a magyarsághoz. Más kutatókra is hivatkozva Sándor Klára megállapítja, hogy az egész program egyetlen indoka pusztán a politikai szándék lehetett: a 90-es évektől „a csángók megmentése” kifizetődő politikai szlogennek látszott. A szerző nézete szerint azonban a politikának nem a homogén magyarság eszméje mellett kell kiállnia, hanem a nyelvi és kulturális pluralitás, a kisebbségek jogai és elsősorban a csángók helyzetének tényleges javítása mellett. A tudomány feladata pedig az, hogy a csángókról táplált, nemzeti érzésekkel telített mítoszokon túllépve a csángók valóságos helyzetét és a nekik ténylegesen nyújtható segítség formáját objektíve feltárja.

A magyar és a közép-kelet-európai szociolingvisztika az utóbbi években nem először hallat magáról hasonló nemzetközi kiadványban: 1995-ben két másik gyűjtéményes munkával is jelentkezett, szintén a Mouton de Gruyter kiadásában (*International Journal of the Sociology of Language* 111. *Hungarian Sociolinguistics* ed. by M. Kontra and Cs. Pléh – magyar nyelvű ismertetését lásd a Magyar Tudomány 1996. 1. számában, ill. *When East Met West. Sociolinguistics in the Former Socialist Bloc* ed. by J. Harlig and Cs. Pléh – magyar nyelvű ismertetését lásd a Magyar Nyelv 1999. 4. számában). Ezeknek az angol nyelvű, rangos kiadónál megjelent úttörő kiadványoknak – köztük a fentiekben ismertetett *Multilingua*-számnak – nagyon fontos szerepük van abban, hogy (ahogyan Kontra Miklós fogalmaz szerkesztői előszavában) csökkentsék azt az információs szakadékot, amely a vasfüggöny idején Kelet és Nyugat között ezen a területen is kialakult. Az, hogy szerkesztő-

ként – részben vagy teljes egészében – mindhárom kiadványt magyar tudósok jegyzik, egyben jelzi a magyar nyelvészet és ezen belül a magyar szociolingvisztika nemzetközi elismertségét is. (*Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage*

Communication. Special Issue: Language contact in East-Central Europe. Edited by Miklós Kontra. Volume 19 [2000] 1/2, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 220 o.)

Ladányi Mária

Kovács László:

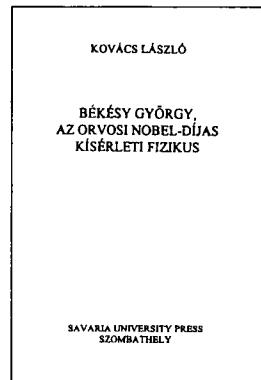
BÉKÉSY GYÖRGY, AZ ORVOSI NOBEL-DÍJAS KÍSÉRLETI FIZIKUS

Egy huszadik századi természettudós életműve bemutatásának minimális mérete a publikációs lista terjedelmével egyezik meg. Ha van még lehetőség további oldalak közlésére, akkor egy lexikon tömörségű életrajznak kell következnie, majd az életműről és elkövetőjéről eddig megjelent irodalom ismertetésének. Ezután korának és utókorának jellemzésére a kapott elismerések – díjak, kitüntetések, tiszteleti tagságok – és a megemlékezések – szobrok, érmeek, bélyegek, alapítványok – felsorolása következhet.

Az eddigiek alapján már fogalmat alkothatunk az életmű terjedelméről és az elismertség fokáról. A teljesítmény bemutatására ezután kerülhet sor. Ismertetni kell azt a tudományterületet, ahol az alkotások születtek, és érzékeltetni a méltított eredmények jelentőségét. Lehetőleg magasztaló jelzők és lelkendezés nélkül, az értékelés az ismertetés alapján az olvasó lehetősége.

Kovács Lászlónak nem egészen kilencven kisalakú oldal és jókora mennyiségű fényképfelvétel áll rendelkezésére. Ezekkel a peremfeltételekkel Békésy György munkásságának ismertetését a fent elmondottak szellemében a legeredményesebben oldotta meg. Világosan elmondja a fül szerkezetéről, a hallás mechanizmusáról, a teremakusztikáról mindazt, ami Békésy munkásságának részletezéséhez szükséges. Jól érzékelteti a kísérleti munka rendkívüli nehézségeit, amelyek között sokadrendű a letartóztatás szüntelen fenyegetése, hiszen aktatáskánkban frissen levágott emberfőkkel közlekedni mindössze arcizmaink rövid idejű rezzenéstelenségét kívánja, míg egy nem erre szakosodott

intézményben a preparatív munka elvégzése a türelmen kívül rendkívüli ügyességet is igényel. Továbbá egy olyan munkahelyet, amely csak a munkaidő felére írta elő az elvégzendő munkát, kora délutántól munkatársai saját ötleteikkel foglalkozhattak, használva az intézet eszközeit. A Postakísérleti Állomás vezetésének ezt a páratlan liberalizmusát érdemes lett volna megemlíteni, hiszen nem kis szerepe volt a Nobel-díjhoz vezető eredményekben.

Békésy gazdag életműve alapján számos esetben merül fel az olvasóban a kívánság a részletesebb megismerésre. De ez csak az egész munka arányos bővítésével lenne megvalósítható, különben eltorzulanának a jó érzékkel beállított arányok. Természetesen nem arról van szó, hogy nem lehetne néhány százaléknyit húzni. A fényképek és rajzok közül némelyik a minőség romlása nélkül kihagyható lenne. A Békésy szülőháza helyén álló toronyház

érdektelen fényképe például majd egy oldalnyi szövegnek adhatna helyet. Ugyanígy a Honoluluról készült három skicc is semmitmondó, még a Hawaii otthonosan mozgó kisebbség is könnyű szívvel lemondana ezekről a vázlatokról.

A könyv egészét tekintve nem igazságos dolog belekötni a képanyagba, hiszen a szokásosnál jóval több jó minőségű fénykép és rajz gazdagítja a kiadványt. A Dissertationes Savarienses 28. kötetéről csak elismeréssel szólhatunk, hiszen mindenben megfelel az életmű bemutatásával

kapcsolatban felállítható követelményeknek. A terjedelem miatt mégis hiányérzetünk marad, mert ennyi oldalon nem születhet más, mint vázlatos beszámoló. Pedig Békésy az a tudós, aki Magyarországon végzett kutatásaiért kapta a Nobel-díjat, ezért munkássága különös figyelmet érdemelne. Például egy monográfiát, aminek egy lehetséges vázlata ezek szerint már meg is van. (*Savaria University Press, Szombathely, 2000.*)

Füstöss László

LÁTNIVALÓK MAGYARORSZÁGON

Szép, tartalmas, sok színes képpel tarkított útikalauzt vehet kézhez az olvasó, amelynek megbízható információira támaszkodva bátran és örömmel fedezheti fel hazánk minden vidékét. Eljuthat vele nemzeti parkokba, üdülőhelyekre, felkapott látnivalókhoz éppúgy, mint csendes, békés tájakra, egyre híresebbé váló bortermelő helyekre – vagyis 9 régióban 69 túrakerékpárról kaphat az olvasó kedvcsináló áttekintést és részletekbe menő tájékoztatást. A Kiadó ezzel a testes, és fizikai valóságában is súlyos zárókövel egyúttal 1995 és 2000 között közreadott megyei útikönyvsorozatát is lezárja. Az egész Magyarországot átfogó könyv rengeteg hasznos információt tartalmaz: útvonalakat, nevezetességek helyét és látogatási idejét, elegáns hotelek és családi panziók címeit egyaránt. Egy-egy történelmi emlékezés vagy a helyhez fűződő kedves kis anekdota tarkítja az áttekintő részeket. Némileg esetinek tűnik viszont a kötetben a Lexikon, a Hungarikumok és különösen a Magyar feltalálók és tudósok fejezet. Ez utóbbiban igazán nehezen érthetők a válogatás szempontjai: kik, miért kerültek bele és mások miért maradtak ki (ez utóbbiak között vannak például a transzformátor világhírű feltalálói vagy a nagyszerű magyar matematikusok). Ha már szerepel benne Born Ignác, hol marad akkor Hell Miksa? A sort hosszan

folytathatnánk, de végül is nem tudóslexikonról, hanem útikönyvről van szó, amelyből talán egy későbbi kiadás során érdekesebb lenne kihagyni ezt a csonka sereget, mint tovább bővíteni a sort.

A sok szép képet, az okosan összeállított információkat, az olvasmányosan érdekes szövegeket nézve azonban óhatatlanul felmerül két gondolat. Az egyik, hogy a kötet nagyon vastag, ezért jobbára inkább autósoknak ajánlott, mint vasúton vagy kerékpáron közlekedőknek, mert a hátizsákos vagy koffert cipelő utazó igen csak belegörnyedhet. A másik, hogy a használat szempontjából jobb lett volna egy ilyen vaskos és nehéz, élete során majd nyilván sokszor kézbevevett, gyakran forgatott könyvet kemény borítással ellátni. Valószínű azonban, hogy a kiadót korlátozta a viszonylag olcsó ár.

Mindenesetre nagyon ígéretes, hogy máris készül a kötet internetes változata, www.vendegvaro.hu címen, aminek nagy előnye lesz, hogy a sok értékes adatot, információt állandóan követni és frissíteni tudják, ami nyomdai úton aligha (vagy csak drágán és nehézkesen) oldható meg. (*Well-Press Kiadó, Miskolc, 2001. 1024 o., 1500 színes fotó*)

Sz. Zs.

CONTENTS

Criminality in Hungary

Introduction (<i>Denis Szabó</i>)	897
<i>Géza Finszter</i> : Pitfalls of the application of criminal law	899
<i>Imre Kertész</i> : Extent of the organized crime	909
<i>István Szikinger</i> : The police vs. Criminality	921
<i>Klára Kerezi</i> : Community and crime prevention: public prevention of crime	929
<i>Zoltán András Nagy</i> : Criminal acts in informatics	946

Research and Environment

<i>István Vágás</i> : The flood cycles on the river Tisza at the turn of the millennium	958
<i>Rezső Solymos</i> : Forestry strategy of Hungary	966

Science Policy

<i>Tamás Kölcsey – Erzsébet Ligeti Nechay</i> : Co-ordination of research in environment protection and nature conservation	973
---	-----

History of Science

<i>Dénes Berényi</i> : New trends in higher education and research	986
--	-----

Problems of the scientific workshop

<i>Miklós Rosta</i> : Struggle for an independent university of economics	997
---	-----

Book review	1007
------------------------------	------

A kiadásért felelős az Akaprint Kft. ügyvezetője
Nyomdai munkák: Akaprint Kft. 24915
Felelős vezető: Freier László
Vezető szerkesztő: Szentgyörgyi Zsuzsa
Megjelent: 10,85 (A/5) iv terjedelemben
HU ISSN 0025-0325

Magyar Tudomány

A szám szerzői:

- Berényi Dénes*, az MTA r. tagja, kut.prof. (ATOMKI)
Csendes Tibor, a matemat. tud. kand., egy. doc. (SZTE)
Finszter Géza, a jogtud. kand., tud. ov. (Országos Kriminológiai Intézet)
Füstöss László, a fiz. tud. kand., egy. doc. (BME)
Kerezi Klára, a jogtud. kand., egy. doc. (Országos Kriminológiai Intézet)
Kerényi A. Ödön, gépészmérnök, ny. vezérigazgatóh.
Kertész Imre, c. egy. tanár, munkatárs (Legfőbb Ügyészség)
Kölçsei Tamás, szakfőtanácsos (Környezetvéd. Minisztérium)
Ladányi Mária, a nyelvtud. kand., egy. doc. (ELTE)
Ligetiné Nechay Erzsébet, szakmai tanácsadó (Környezetvéd. Minisztérium)
Nagy Károly, az MTA r. tagja, prof. emeritus (ELTE)
Nagy Zoltán András, PhD, egy. adj. (Pécsi Tudományegyetem)
Percz László, a filozófiai tud. kand., egy. docens (BME)
Poszler György, az MTA r. tagja, egy. tanár (ELTE)
Romsics Ignác, az MTA lev. tagja, egy. tanár (ELTE)
Rosta Miklós, egyetemi hallgató
Solymos Rezső, az MTA lev. tagja
Szabó Dénes, az MTA külső tagja, Montreal
Szabó Péter Gábor, PhD hallgató, matematikus (Cygron Kft.)
Szikinger István, a jogtud. kand., ügyvéd (Schiffer és társai Ügyvédi Iroda)
Vágás István a műszaki tud. doktora

Ára: 336 Ft

TARTALOMJEGYZÉK

Bűnözés Magyarországon	
Bevezető (Szabó Dénes)	897
Finszter Géza: A büntetőjog alkalmazásának csapdái	899
Kertész Imre: A szervezett bűnözés terjedelme	909
Szikinger István: A rendőrség és a bűnözés	921
Kerezi Klára: Közösség és bűnmegelőzés: közösségi bűnmegelőzés	929
Nagy Zoltán András: Informatikai bűncselekmények	946
Kutatás és környezet	
Vágás István: Az ezredforduló árhullámai a Tiszán	958
Solyomos Rezső: Magyarország erdőstratégiája	966
Kölcsei Tamás – Ligetiné Nechay Erzsébet: Környezet- és természetvédelmi kutatások koordinációja	973
Viták–vélemények	
Megjegyzések a természettudományi tanároképzésének aggasztó problémáiról (Nagy Károly)	979
A „vízerőmű” és a „vízi erőmű” (Kerényi A. Ódön)	983
Kiegészítés Filep László tanulmányához (Szabó Péter Gábor–Csendes Tibor)	984
A tudományos műhely problémái	
Berényi Dénes: Új irányzatok a felsőoktatásban és a kutatásban	986
A tudomány történetéből	
Rosta Miklós: Küzdelem egy önálló közgazdasági egyetemért	997
Könyvszemle	
Borzák István: Digma IV. (Pozler György)	1007
Ormos Mária: Egy magyar médiavevő: Kozma Miklós (Romsics Ignác)	1010
Weiss János: Tizenkét előadás a Frankfurti Iskoláról és a diákmozgalmakról (Perecz László)	1012
Nyelvi kontaktus Kelet-Közép-Európában (Ladányi Mária)	1014
Kovács László: Békésy György, az orvosi Nobel-díjas kísérleti fizikus (Füstöss László)	1018
Látnivalók Magyarországon (Sz.Zs.)	1019
Contents	1020